

Чан Бін Лінь,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Міжнародного гуманітарного університету

ПРИНЦИПИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню основних принципів права власності в правовій системі Китайської Народної Республіки в умовах активного реформування приватного права відповідно до міжнародних стандартів. На підставі аналізу підходів, які склалися в сучасній китайській юриспруденції, запропоновано власний погляд на систему принципів права власності.

Ключові слова: право Китайської Народної Республіки, принципи права, право власності, принцип плюралізму форм власності, принцип пріоритету соціалістичної власності, принцип рівного захисту власності, принцип абсолютності права власності, принцип *numerus clausus*, принцип відкритості й публічності.

Постановка проблеми. Право власності є одним з найбільш важливих компонентів будь-якої правової системи, а закріплення цього права в законодавстві, зокрема у тексті Конституції, є ознакою правової держави. Регулювання права власності у праві Китайської Народної Республіки (далі – КНР) має неабияке значення для іноземних інвесторів, оскільки відповідними нормами не тільки визначається та закріплюється право власності як таке, а й зачіпаються проблеми управління майном, землекористування, іпотечні права тощо. Усі ці положення мають вагомe значення під час прийняття інвестиційних рішень, забезпечення стабільних інвестиційних і торговельних відносин, правового захисту власності. Норми права власності проникають практично до всіх сфер суспільного життя, зачіпаючи можливості всіх без винятку суб'єктів права. Але тривалий час регулювання цієї сфери будувалося на невизнанні приватної власності, що було наслідком ідеологізації економічної сфери. Результати кодифікації цього інституту права також є не зовсім звичайними для західного дослідника й містять значні інновації.

Дослідження права власності в сучасній КНР, зокрема принципів цього інституту права, здійснювали такі китайські науковці, як Цзяньфу Чень, Ч. Лянвей, Вейго Ван, Юаньши Бу та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Учення про власність у КНР будувалося за радянськими зразками, на засадах доктрини власності, розробленої радянськими цивілістами. Зокрема, М.Я. Кирилова наголошувала на тому, що радянське право визнає соціалістичну власність як основу економічної системи СРСР, і виокремлювала три форми соціалістичної власності: 1) державна власність, яка «є основною й переважною, оскільки характеризує собою вищий тип виробничих відносин соціалістичного суспільства, за обсягом має найбільшу питому вагу»; 2) колгоспно-кооперативна власність; 3) власність профспілкових та інших громадських організацій, необхідна їм для здійснення їхніх статутних завдань. Крім того, визнавалася особиста власність громадян, що розглядалася як похідна від суспільної соціалістичної власності, так як «її ви-

никнення залежить головним чином від трудової участі громадян у суспільному виробництві» [1, с. 298–299].

Докорінні зміни, що відбувалися протягом усіх років Незалежності, стосувалися низки фундаментальних питань, у тому числі питань правового регулювання власності. Приватна власність вийшла на один рівень з іншими формами, отримавши рівні можливості для правового захисту.

Ситуація в КНР певним чином нагадує пострадянську, адже з початком економічних перетворень, пов'язаних із реформами Ден Сяопіна, ігнорування правної власності і її приниження стали фактично неможливими. Поступово ситуація із правовим регулюванням власності різних типів і форм почала нівелюватися, однак залишаються причини, через які формально не можна говорити про рівність усіх форм власності, одна з головних – це наявність конституційного положення про «священний» характер соціалістичної суспільної власності. Практично ж на сьогодні власність у КНР має такі самі типи й форми, як і в більшості країн Заходу, а також в Україні. Видатна українська вчена-цивіліст І.В. Спасибо-Фатєєва здійснила класифікацію власності на трьох рівнях, у результаті чого виокремлюються типи, форми та види власності:

- 1) типи власності – публічна і приватна;
- 2) форми власності: у межах публічного типу – власність Українського народу, державна та комунальна; у межах приватного типу – юридичних і фізичних осіб;
- 3) види власності в межах кожної з форм:
  - види державної власності – власність держави Україна, іноземних держав, державного утворення – АРК;
  - види комунальної власності – власність територіальної громади села, селища, міста, району в місті;
  - види приватної власності фізичних осіб-громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства;
  - види приватної власності юридичних осіб – товариств і установ [2, с. 414].

Погоджуючись із І.В. Спасибо-Фатєєвою стосовно класифікації власності в українському праві, зазначимо, що ця класифікація може бути застосована до класифікації власності в КНР (замість комунальної, однак, варто називати колективну власність, а публічний тип відповідає категорії соціалістичної власності). Утім тут є низка застережень, пов'язаних із особливостями правового регулювання власності, що належить до різних типів, форм і видів. Останнє, у свою чергу, впливає з основоположних засад права власності, які досить суттєво змінилися за останні тридцять років.

Відмова від визнання будь-чого приватного, яка диктувалася комуністичною ідеологією, стала одним із найбільших каменів спотикання на шляху створення сприятливих умов для економічного зростання. Услід за радянською юриспруденцією китайська наголошувала на пріоритеті суспільної власності над іншими формами власності, наділяючи її сакральною природою. Зокрема, у ст. 12 Конституції КНР за-

значається: «Соціалістична суспільна власність є священною і недоторканою». Ст.6 називає її «основою економічної системи КНР» [3].

Крім згадок про соціалістичну власність, яка відповідає у вищевизначеній класифікації публічній власності, Конституція КНР згадує про такі форми власності, як державна, колективна і приватна, причому державна й колективна власність є формами соціалістичної власності. У вже згаданій ст. 12 зазначається, що «державна охороняє соціалістичну суспільну власність. Забороняється будь-яким організаціям або приватним особам якими б то не було способами присвоювати чи підривати державну й колективну власність».

Принцип недоторканності приватної власності був оголошений на конституційному рівні лише після конституційних змін 2004 р., унаслідок яких у ст. 13 Конституції КНР з'явилося таке формулювання: «Законна приватна власність громадян недоторканна. Держава, відповідно до закону, охороняє права громадян на приватну власність і право спадкування».

Право приватної власності на конституційному рівні не сакралізується, але фактично наразі воно має величезне значення з огляду на ті реформи, які відбуваються в економічній сфері протягом останніх майже чотирьох десятиліть. Цзяньфу Чень пише, що політичні реформи в Китаї були повільними, завжди відставали від економічних: тоді як економічна реформа була проведена швидко, політико-правові перетворення були повільними, здійснювалися за тактикою проб і помилок, тривають до сьогодні. У юридичній площині цей процес є найбільш важким у питаннях реформування режиму власності [4, р. 364]. Науковець зазначає, що, по суті, «економічні реформи, які тривають із 1978 р., є процесом реформування системи права власності. ... остаточне прийняття Закону про речові права в березні 2007 року являє собою кульмінацію цієї політико-економічної реформи» [4, р. 364].

Закон КНР «Про речові права» від 16 березня 2007 р. заслуговує на окрему увагу, адже він остаточно закріпив на нормативному рівні здобутки реформ Ден Сяопіна та його наступників. Цей закон є результатом кодифікації основних положень про власність і речові права за кращими зразками Західного права, зокрема структурно наслідує німецьке, японське й тайваньське законодавство. Структурно Закон складається з п'яти розділів, поділених на 19 глав і 247 статей [5]. Неоднозначність ставлення до питань власності в сучасному китайському суспільстві ілюструється тим, що процес прийняття зазначеного закону зайняв аж 13 років, що стало рекордом в історії законодавчої влади КНР.

Велику роль під час створення Закону «Про речові права» відіграла керівна ідеологія Комуністичної партії Китаю, зокрема теорія Ден Сяопіна та його ідея «потрійного представництва». Ця теорія полягає в тому, що необхідно здійснювати всебічну наукову концепцію розвитку, дотримуватися правильної політичної орієнтації, виходити з національних умов і особливостей Китаю, навколишньої реальності, повно й точно відображати як основу чинну соціалістичну економічну систему. Відповідно до Конституції КНР і її законодавства, як колективні, так і приватні речові права мають рівний ступінь захисту. Підвищений правовий захист надається державному майну, що зроблено з метою запобігання втраті державою права власності на належне їй майно [6].

Як основні принципи, закріплені в Законі КНР «Про речові права», Ч. Лянвей виділяє такі:

1) принцип правової визначеності речових прав; види речових прав і їхній зміст установлюються законодавством;

2) принцип відкритості й публічності, який полягає в тому, що реалізація особою своїх речових прав відбувається відкрито, не є таємницею для інших осіб;

3) принцип встановлення єдиного права власності на один об'єкт, який означає, що стосовно одного об'єкта може бути встановлено тільки одне право власності. Встановлення права власності на окремі частини об'єкта не допускається. Також не може бути встановлено право власності на майно, яке відсутнє в природі;

4) принцип рівності перед законом – центральний принцип, який надає всім учасникам ринку рівний статус, рівні права та рівні можливості [6].

У цьому зв'язку зауважимо, що не всі зазначені тут принципи мають стосунок до власності й речових прав, адже останній принцип – рівності перед законом – стосується правового статусу суб'єктів приватного права, але жодним чином не означає рівноправності форм власності.

Декан факультету цивільного, комерційного та економічного права Китайського університету політології і права доктор Вейго Ван (Weiguo Wang) [7, р. 111] зазначає дві головні особливості права власності в КНР: закрита система реальних прав (*numerus clausus*) і конкретизація права власності в тому сенсі, що його об'єктом можуть бути лише речі.

Таке ставлення до власності зумовлюється впливом німецького права, оскільки Німецьке цивільне уложення (*Bürgerliches Gesetzbuch*) у § 90 до речей зараховує лише матеріальні об'єкти (хоча насправді германська правова доктрина і практика поширюють поняття речей на цінні папери, патенти тощо) [8, с. 71].

Цей німецький вплив позначився на Основних положеннях цивільного права КНР і Законі КНР «Про речові права», де під майном розуміються лише матеріальні об'єкти, що мають просторові характеристики, адже в ст. 2 Закону «Про речові права» згадується необхідність прямого контролю над конкретними речами. У цьому зв'язку Вейго Ван зауважує, що вимога щодо фізичного контролю над об'єктом права власності свідчить на користь тези про розмежування за цією ознакою реальних прав і прав особистих. Через це із системи права власності випадають, зокрема, права на акції компаній (корпорацій), які, тим не менше, визнаються в комерційній практиці, хоча й уважаються «ненормальною власністю» [7, р. 112].

Однак із правом власності пов'язані й інші численні проблеми, зумовлені швидкими темпами економічного зростання, інноваційною політикою КНР, віртуалізацією бізнесу. Так, виникає проблема визнання віртуальної власності, спричинена необхідністю врегулювання прав на інформацію, доменні імена, веб-сайти, он-лайн бази даних, скарги й кредити, що використовуються в Інтернет-іграх тощо. Сучасні китайські юристи приділяють увагу цим та багатьом іншим питанням у своїх доктринальних розробках і на рівні юридичної практики [9, р. 722–738].

Професор Юаньши Бу (Yuanshi Bu) називає такі принципи речового права [10, р. 192–194]:

1. Принцип рівного захисту різних форм власності. Хоча з тексту Закону «Про речові права» слова «рівний захист» зникли ще на стадії обговорення законопроекту, його ст. 4 все одно розуміється в сенсі рівного (однакового) захисту «речових прав держави, колективів, приватних осіб та інших правоволодільців».

2. Принцип абсолютності. Володар речового права має право безперешкодно управляти об'єктом цього реального права та вимагати усунення перешкод від будь-яких інших суб'єктів (як зазначає О.С. Яворська, абсолютний характер права власності виражено в понятті «на власний розсуд» [11, с. 20]). Натомість договірні права не є абсолютними, їх захист можливий лише у зв'язку з конкретними правовідносинами.

3. Принцип правової визначеності речових прав (*numerus clausus*), згідно з яким перелік речових прав є чітко обмеженим нормами чинного законодавства у вигляді вичерпного списку. Як зазначає С.А. Сініцин, *numerus clausus* є не ознакою абсолютного, речового або будь-якого іншого суб'єктивного цивільного права, а рисою юридичного методу регулювання тих чи інших цивільних правовідносин, інтересам учасників яких, третім особам і правопорядку відповідає тип регулювання, за допомогою якого законодавцем здійснюється примусове визначення видів і змісту тих юридичних відносин, у які можуть вступити сторони, установлюється закритий перелік можливих юридичних підстав їх виникнення, зміни або припинення [13, с. 145]. Такий принцип, уважає Юаньши Бу, сприятиме кращому обігові речових прав, адже їх набувачі можуть бути впевнені в змісті таких прав [10, р. 194]. Молдовський цивіліст О.А. Халабуденко зазначає, що принцип *numerus clausus* зумовлює примусову типізацію речово-правових конструкцій, що тягне обмеження загального принципу свободи договору. Так, сторони договору, виходячи з принципу диспозитивності, можуть установити будь-які зобов'язальні ефекти, за винятком тих, які суперечать закону, основам правопорядку чи моральності. Однак особи не можуть установлювати власними актами будь-які речові права, за винятком тих, які прямо передбачені законом. В іншому випадку треті особи виявлялися б у юридично ущемленому становищі, оскільки потенційно могли б порушити «абсолютне» право, установлене угодою сторін [13, с. 41].

4. Принцип «специфічності», за яким речове право має стосуватися конкретної речі, впливає з принципів абсолютності і правової визначеності речових прав. Законодавство встановлює специфічні режими щодо окремих різновидів власності (наприклад, нерухомого й рухомого майна), визначаючи, зокрема, процедури його реєстрації, створення, передавання, знищення тощо.

Висновки. Підводячи підсумок основним підходам, що склалися в сучасній китайській юриспруденції стосовно принципів права власності, зазначимо, що наразі можна стверджувати про існування таких принципів:

1. Принцип плюралізму форм власності. Конституція КНР називає такі форми власності: державна власність; колективна власність; приватна власність (ст. 12 Конституції КНР).

2. Принцип пріоритету соціалістичної суспільної власності (складається з таких форм, як державна й колективна). Згідно з положеннями ст. ст. 6, 12 Конституції КНР, ця форма власності є «основою економічної системи КНР», «священною й недоторканою», що номінально ставить її вище за інші форми власності.

3. Принцип рівного захисту різних форм власності. Незважаючи на пріоритет соціалістичної власності, цей принцип висунувся на провідне місце, адже в ст. 4 Закону КНР «Про речові права» міститься теза про захист «речових прав держави, колективів, приватних осіб та інших правоволодільців», яка на рівні правової доктрини розуміється саме в сенсі рівного захисту цих форм власності. Сутність цього принципу поля-

гає в наданні рівних можливостей суб'єктам права власності на захист своїх прав, а також в обов'язку держави здійснювати рівнозначні заходи для захисту цих прав.

4. Принцип абсолютності права власності. Суб'єкт права власності має право вільно, безперешкодно й на власний розсуд управляти об'єктом права власності та вимагати усунення перешкод від будь-яких інших суб'єктів. Для цього всі треті особи мають бути поінформовані про існування і зміст того чи іншого речового права.

5. Принцип *numerus clausus*, або правової визначеності речових прав (закритої системи реальних прав). Цей принцип у контексті правової системи КНР означає таке: а) об'єктом права власності є лише матеріальний предмет; б) законодавство містить чіткий і вичерпний перелік усіх речових прав, визначає їх характер і зміст (цьому, зокрема, присвячений Закон КНР «Про речові права»).

6. Принцип відкритості й публічності права власності. Існування речового права має бути достовірно відомо всім і кожному, хто зацікавлений у цьому. Для нерухомих речей, за винятками, передбаченими законом, публічність досягається державною реєстрацією прав у реєстрі нерухомого майна. Дотримання цього принципу забезпечує законну презумпцію публічної достовірності речових прав і дає гарантію їх охорони з боку правопорядку.

Література:

1. Советское гражданское право : [учебник] : в 2 т. / [Т.И. Илларионова, М.Я. Кириллова, О.А. Красавчиков и др.] ; под ред. О.А. Красавчикова. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Высш. шк., 1985. – Т. 1. – 1985. – 544 с.
2. Цивільне право : [підручник] : у 2 т. / [В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.] ; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатеевої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – 2011. – 656 с.
3. Конституция Китайской Народной Республики 1982 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.asia-business.ru/law/law1/pravo/constitution/>.
4. Jianfu Chen. Chinese Law: Context and Transformation / Jianfu Chen. – Leiden – Boston : Martinus Nijhoff publishers, 2008. – 790 p.
5. Закон КНР о вещных правах [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://pavel.bazhanov.pro/files/China_Real_Rights_Law_2007_Russian_translation.pdf.
6. Лянвэй Ч. Закон КНР о вещном праве 2007 / Ч. Лянвэй // Человек. Государство. Право: Всероссийский научно-практический журнал. – 2014. – № 1. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pslrf.ru/2014/1/10.pdf>.
7. Weiguo Wang. Restructuring Modern Property Law on a Theoretical Basis / Weiguo Wang // Towards a Chinese Civil Code: Comparative and Historical Perspectives. – Leiden – Boston : Martinus Nijhoff Publishers, 2012. – P. 109–151.
8. Шумилов В.М. Введение в правовую систему ФРГ / В.М. Шумилов. – М. : Дека, 2001. – 139 с.
9. Chew M.M. Virtual property in China: The emergence of gamer rights awareness and the reaction of game corporations / M.M. Chew // New Media & Society. – 2011. – Т. 13. – №. 5. – С. 722–738.
10. Bu Y. Chinese Civil Law/ Y. Bu (editor). – München : C. H. Beck Hart Nomos, 2013. – 325 p.
11. Яворська О.С. Правове регулювання відносин власності за цивільним законодавством України : [навчальний посібник] / О.С. Яворська. – К. : Атіка, 2008. – 256 с.
12. Сініцин С.А. Numerus clausus и субъективные права: понятие, значение, взаимосвязь / С.А. Сініцин // Вестник гражданского права. – 2014. – Т. 14. – № 2. – С. 100–147.
13. Халабуденко О.А. Имущественные права / О.А. Халабуденко ; Междунар. независимый ун-т Молдовы. – Кишинев : Междунар. независимый ун-т Молдовы, 2011. – Книга 1 : Вещное право. – 2011. – 305 с.

Чан Бин Линь. Принципы права собственности в правовой системе КНР

Аннотация. Статья посвящена исследованию основных принципов права собственности в правовой системе Китайской Народной Республики в условиях активного реформирования частного права в соответствии с международными стандартами. На основании анализа подходов, сложившихся в современной китайской юриспруденции, предложен собственный взгляд на систему принципов права собственности.

Ключевые слова: право Китайской Народной Республики, принципы права, право собственности, принцип плюрализма форм собственности, принцип приоритета социалистической собственности, принцип равной защиты собственности, принцип абсолютности права собственности, принцип *numerus clausus*, принцип открытости и публичности.

Chan Bin Lyn. The principles of property law in the legal system of the PRC

Summary. The article is devoted the basic principles of property law in the legal system of the PRC in the conditions of active reform of private law in accordance with international standards. Based on the analysis of approaches prevailing in modern Chinese jurisprudence is proposed own view on the system of principles of property law.

Key words: law the PRC, principles of law, property law, principle of pluralism of ownership, principle of priority of socialist property, principle of equal protection of ownership, principle of absolute property rights, principle of *numerus clausus*, principle of openness and publicity.